

EMMANUEL DE MARTONNE I ROMÂNIA
Activitatea și opera lui Emmanuel de Martonne.
Reverberații în anul Centenarului Marii Uniri

Conf.univ.dr. Vasile Loghin

1. Omagiu lui Emmanuel de Martonne în anul Centenarului României Mari

Anul Centenarului Marii Uniri ne aduce bucuria omagierii cu profund recunoștință a f uritorilor m rețului act istoric din 1918, expresie sublimă a biruinței noastre în Marele R zboi (pentru noi, R zboiul Întregirii). România de ast zi este pregăt it să cinstească pe eroii de pe câmpurile de b t lie, pe Regele și Regina întregitorii, pe oamenii politici și intelectualii luminați din vechea Românie și din provinciile istorice, pe clerul și poporul însuflețit de idealurile unirii românilor într-un singur stat.

În aceste împrejur ri, este de datoria noastră să elogiem și rolul Franței în realizarea dezideratelor noastre naționale. Mare putere în cadrul Antantei, alit istoric al României, Franța ne-a acordat sprijin în reorganizarea armatei în prim vara anului 1917, în timpul Primului R zboi Mondial, fiind cunoscut contribuția misiunii militare conduse de generalul H.M. Berthelot. Totodat , diplomația francez , cu prestigiul ei internațional, a susținut în mod decisiv cauza românilor la Conferința de Pace de la Paris (1918-1920), iar dup încheierea tratatelor de pace, Franța a jucat un rol important în consolidarea statului român unitar, care își dublase teritoriul și populația, devenind o putere regională în Europa Centrală și de Sud-Est. Erau probleme de depășit în privința organizării și armonizării administrative în provinciile unite cu vechiul Regat, în privința gestionării și dezvoltării tuturor sectoarelor social-economice la nivelul întregii ț ri. Este cunoscut , în acest sens, Misiunea universitară franceză condusă de Lucien Poincaré, matematician de renume, vice-rector al Universității Sorbona din Paris (Misiunea Poincaré), din care făcea parte și geograful Emm. de Martonne, profesor la această celebră universitate.

Cultura și conștiința românească rețin c una dintre personalitățile științei franceze care ia și se datorează enorm este savantul Emm. de Martonne. Elogiile noastre privesc contribuțiile aduse în cercetarea ținuturilor românești, rolul său

în formarea tinerei generații de geografi români și în dezvoltarea învățământului superior de specialitate, promovarea în spațiul cultural, politic și diplomatic internațional a studiilor sale referitoare la România, susținerea, cu argumente obiective, a cauzei drepte a românilor de a se uni într-un singur stat, în calitatea sa de Secretar general al Comitetului de Studii de pe lângă Conferința de Pace de la Paris (1918-1920). Despre rolul lui Emmanuel de Martonne a lăsat însemnări memorabile marele nostru geograf George Vâlsan, discipol al savantului francez: *Pe măsură ce noi eram socotiți ca pierduți în Apus, pe aceeași măsură glasul lui, tot mai puternic și mai cald, susținea dreptatea noastră.*

În sfârșit, biruința a venit. Provinciile românești înstrăinate și-au dat mâna cu țara liberă pe deasupra munților și râurilor. La Paris se hotărâse frontierele. În comisia de pace tot el a fost cel care a făcut rapoartele.....

*și le-a făcut cu aceeași rigoare științifică, cu aceeași imparțialitate, caracteristice întregii sale opere, daruri de care era în primul rând nevoie spre a se recunoaște o dreptate atât de mult întârziată.*¹

De Martonne manifestase interes pentru România încă din anii de studii la Facultatea de istorie a Școlii Normale Superioare din Paris (1892-1895). Curiozitatea aceasta a apărut grație amicitiei cu colegul român Pompiliu Eliade, istoricul literar, devenit profesor la Universitatea din București și membru corespondent al Academiei Române. Așa se explică prima vizită făcută în România în anul 1897, așa se explică decizia sa de a se dedica cercetării spațiului românesc sub diferite aspecte și alegerea pentru cele două teze de doctorat a studiului monografic asupra Valahiei și a evoluției morfologice a Carpaților Meridionali (Alpii Transilvaniei). Tezele sale, susținute la Sorbona – prima „La Valachie” în 1902, a doua, „Recherches sur l'évolution morphologique des Alpes de Transylvanie (Karpates méridionales)” în 1907 – au primit o înaltă apreciere în mediile academice franceze și străine. În știința românească, acestea aveau să fie cruciale pentru dezvoltarea geografiei într-un spirit modern, pentru formarea tinerilor geografi din prima jumătate a secolului al XX-lea, cei care au pus bazele școlilor geografice de la București, Cluj, Iași și Cernăuți.

Activitatea de cercetare și de comunicare a rezultatelor continuă și după finalizarea tezelor de doctorat. Emm. de Martonne abordează variate teme de

---

¹ din: Reprezentanți ai științei franceze la noi: Emmanuel de Martonne, *Înfrățirea*, Cluj, 1920, 20 octombrie (în vol. *George Vâlsan. Opere alese*, Edit. științifică, 1971, București)

geografie fizic (îndeosebi geomorfologie) și geografie uman (repartiția populației, chestiunea blocului etnic autohton) privind teritoriul României cu ocazia numeroaselor vizite și excursii făcute (1912, 1919, 1921, 1924, 1927, 1932, 1937), elaborează sinteze despre Carpați, Transilvania și România, pe care le publică în reviste și enciclopedii franceze și britanice, susține conferințe la congrese internaționale (în special cele ale Uniunii Geografice Internaționale) și în România (la Academia Română, la Societatea Regală Română de Geografie, la universitățile din București, Cluj și Iași), fiind când cunoscute cercetările sale cu privire la anumite componente ale cadrului fizic și socio-uman al României, ca și la anumite probleme stringente ale țării noastre din acea perioadă. Bibliografia geografică cuprinde 63 de lucrări despre România publicate de Emm. de Martonne.² Prima, în 1899, este „Sur la période glaciaire dans les Karpates méridionales”, iar ultima, în 1933 – „Le village roumain subcarpatique”.

Dincolo de meritele sale în cercetarea geografică a spațiului carpato-danubiano-pontic, Emm. de Martonne a rămas în conștiința românească ca fiind savantul care, cu marele său prestigiu internațional, a susținut cu puterea argumentelor realităților istorice, cauza dreaptă a românilor în perioada constituirii statelor naționale în Europa Centrală și de Sud-Est, proces legat de evenimentele Marelui Război, de Revoluția din Octombrie din Rusia și de Conferința de Pace de la Paris (1918-1920). A pledat pentru drepturile noastre, pentru constituirea Statului român unitar, prin numeroase lucrări apărute în publicațiile românești și în reviste de largă circulație, prin conferințe ținute la Academia Română, la Societatea Regală Română de Geografie și la congrese internaționale. Decisive au fost punctele sale de vedere exprimate sub formă de documente temeinic elaborate în cadrul Comitetului de Studii de pe lângă Conferința de Pace de la Paris. În calitatea de expert și de secretar general al acestui organism, Emm. de Martonne, în colaborare cu alți geografi, între care Georges Chabot, specialist în geografia populației și a așezărilor, a elaborat hărțile de detaliu și de ansamblu (1:1.000.000) privind repartiția pe criterii etnice a populației în spațiul carpato-danubiano-pontic, în vederea stabilirii frontierelor României cu statele vecine (Ungaria, Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor, Rusia, Bulgaria). Ne referim la „Harta repartiției naționalităților în teritoriile unde domină românii”, realizat în 1919.

---

² Lista „Lucrările lui Emm. de Martonne consacrate României”, întocmit de geograful urban Dragomirescu, este publicat în volumul 2 „Emm. de Martonne. Lucrări geografice despre România”, Edit. Academiei Române, 1985, București.

Pentru această conferință au fost întocmite lucrări ample despre provinciile istorice românești (La Transylvanie, La Bessarabie, La Dobroudja, La question du Banat), cuprinse în volumul-document „Questions européennes” destinat guvernului francez și, respectiv, Conferinței de Pace, în care erau expuse punctele de vedere și recomandările experților din Comitetul de Studii. Elaborarea documentului menționat s-a bazat pe principiul prevalent în acea perioadă, respectiv *principiul dreptului popoarelor la autodeterminare* (principiul Wilson³), și *principiul viabilității frontierelor*, principiu enunțat de De Martonne, prin care se luau în calcul condițiile fizico-geografice (relieful, hidrografia etc.) și infrastructura teritoriului (situația căilor de comunicație etc.). Subliniem că preponderența elementului etnic românesc a stat la baza trasării frontierelor respective. Pentru stabilirea frontierei de vest, cu Ungaria, au fost utilizate statisticile oficiale ale vechiului Imperiu Austro-Ungar (recensământul din 1910) privitoare la distribuția naționalităților, ceea ce avea să însemne argumentul de necontestat în cadrul Tratatului de Pace. Intervenția lui De Martonne în cadrul Comisiilor teritoriale întrunite în 1919 la Paris a fost esențială în stabilirea frontierelor româno-maghiară, româno-iugoslavă (sârbă), româno-rusă, româno-bulgară. Am putea spune că Emm. de Martonne a fost omul care a pus România Mare pe harta noii Europe, configurată după Conferința de Pace de la Paris.

Să-l omagiem, a adă, pe geograful savant Emmanuel de Martonne, cel care, așa cum se exprima academicianul Victor Tufescu⁴, discipol al marelui profesor francez, „ne-a iubit țara ca pe a doua patrie, pe care a studiat-o creând luminoase orientări științifice și care a îndrumat în formarea lor, pe unii dintre geografii țării noastre”. Este marele savant și erudit geograf, „unul dintre cei mai mari geografi ai tuturor timpurilor”⁵, cum aprecia unul din discipolii săi de la Sorbona, J. Demangeot.

---

³ Thomas W. Wilson, președinte al S.U.A. între 1913-1921. A fost promotor al principiului bazat pe „Dreptul popoarelor de a dispune de ele însele”.

⁴ În anii 1938 și 1939, Victor Tufescu, cu o bursă din partea Academiei Române, a urmat, împreună cu Nicolae Orghidan, cursuri de specializare la Universitatea Sorbona sub îndrumarea lui Emm. de Martonne.

⁵ Citate din „Emmanuel de Martonne, factor al geografiei moderne și rolul său în formarea geografiei românești”, în volumul 1 - *Emm. de Martonne. Lucrări geografice despre România*, pag. 25, Edit. Academiei Române, 1981, București.

2. Emmanuel de Martonne – o schiț biografic

Emmanuel-Louis-Eugene de Martonne s-a născut pe 1 aprilie 1873 la Chabris, o localitate din regiunea colinar dintre Loara și Masivul Central Francez. Urmează cursurile liceale la Poitiers și Laval (oraș din Bretania), pe care le absolvă în 1891 cu rezultate excepționale. Este perioada când acumulează o importantă cultură umanistă, îndeosebi în domeniul literaturii și istoriei.

Între anii 1892 și 1895 îl găsim la școala Normal Superioară din Paris (L'École Normale Supérieure), prestigioasă instituție franceză de învățământ universitar, unde frecventează Facultatea de litere. Aici, ca și la Universitatea Sorbona, geografia nu era încă studiată ca disciplină distinctă, fiind inclusă la istorie. Tânărul de Martonne a avut însă șansa de a fi îndrumat în geografie (geografia umană) de către deja faimosul profesor Paul Vidal de la Blache. Acesta avea să conducă și prima catedră de geografie de la Sorbona, care a luat ființă în 1899. La terminarea cursurilor, obține titlul de „agregé” în istorie și geografie, ceea ce i-a permis să îndeplinească o funcție de profesor în perioada 1895-1897. În aceeași perioadă, de Martonne urmează facultatea de științe a Universității Sorbona, aici frecventând cursurile de geologie și biologie. În acești ani crește interesul pentru geografie, pentru geografia fizică în special, convins fiind că aceasta poate să devină o știință de sine-stătătoare prin aria bine determinată de investigare – suprafața terestră în diversitatea și unitatea sa spațială, în diversitatea și unitatea structurată a elementelor naturale și umane constitutive. Astfel, de la început, de Martonne pornește în investigarea științifică a Terrei cu o concepție novatoare despre obiectul și scopul geografiei, contribuind la fundamentarea geografiei moderne în Franța și la nivel mondial.

În anii 1897 și 1898, de Martonne, beneficiind de o bursă, urmează cursurile lui F. von Richthofen și Albrecht Penck la Universitatea din Berlin și ale lui J. Hann la Universitatea din Viena. Ocazia a fost fericită pentru a aprofunda cunoștințele de geografie fizică și în special de geomorfologie, pentru a însuși noi concepte și metode de cercetare. În plus, el folosește această ocazie pentru a face prima vizită în România la invitația colegului și prietenului său din facultate, Pompiliu Eliade, istoricul literar și profesorul universitar de mai târziu. Astfel, Emmanuel de Martonne, interesat încă din studenție de istoria și geografia spațiului nostru geografic, se atașează sentimental de români și

România, astfel încât, în 1897 începe cercetările sale asupra Carpaților și Câmpiei Dunării.

La numai 26 de ani, în 1899, Emmanuel de Martonne a fost numit profesor suplinitor („chargé de cours”) la facultatea de litere a Universității din Rennes (Bretania), funcție exercitată până în 1905. Aici s-a remarcat printr-o activitate științifică intensă: predă geografia fizică (geografia naturală), corelând-o permanent cu geografia umană, în spiritul concepției sale privitoare la geografia unitară; creează un laborator de cercetări geografice; inițiază excursii de studii interuniversitare; cercetează relieful peninsular din Peninsula Bretania și țărmurile cu rias, modelate în orogenul hercinic nivelat („La péninsule et les côtes de la Bretagne”, 1906).

Tot în anul 1899 a fost ales secretar al Societății Franceze de Geologie, iar în 1900 este numit director al publicației „Annales de géographie”, care se va bucura de o largă apreciere, atât în Franța, cât și în multe alte țări ale lumii.

Este interesant de aflat și un fapt din viața personală: în 1900 se căsătorește cu Louise, fiica profesorului Paul Vidal de la Blache, discipolul său.

Pentru noi, este important faptul că în 1902 susține la Sorbona teza de doctorat în litere, intitulată „La Valachie. Essai de monographie géographique”, lucrare premiată de Academia Franceză.

Între anii 1905-1907 funcționează ca „chargé de cours” la Universitatea din Lyon, facultatea de litere. Devine profesor titular în 1909. În această calitate susține cursuri de geografie, organizează excursii interuniversitare anuale atașate conceptului că geografia modernă se fundamentează pe marea carte a naturii, pe cercetarea la teren a realității. Elaborează tratatul de geografie fizică (*Traité de géographie physique*), pe care îl publică în prima ediție în 1909. Acest tratat, tradus în mai multe limbi, a fost considerat cel mai valoros din lume. Publicat în zece ediții, în parte revizuite (ultima în 1958), tratatul lui de Martonne a stat la baza formării multor generații de geografi de-a lungul secolului al XX-lea. El avea să fie cunoscut și apreciat și în universitățile românești.

În 1907, susține a doua teză de doctorat, de data aceasta, în științe, la Universitatea Sorbona, cu titlul „Recherches sur l'évolution morphologiques des Alpes de Transylvanie”, fiind încununarea a 10 ani de activitate de cercetare științifică asupra Carpaților Meridionali, și a teritoriului României în general.

În 1909, îl înlocuiește pe Emmanuel de Martonne la Universitatea Sorbona, unde predă cursul de geografie, suplinindu-l și apoi succedându-i mentorului său, Paul Vidal de la Blache. În anul 1919 este numit profesor titular la această

faimoasă universitate din capitala Franței. Devine șeful catedrei de geografie și personalitatea dominantă a geografiei franceze.

În perioada primului război mondial (Marele Război) (1914-1918), Emm. de Martonne activează ca membru în Comisia Geografică a Armatei (Serviciul cartografie al armatei franceze), elaborând note și schițe asupra reliefului din diferitele sectoare ale frontului. Din această comisie făceau parte 6 geografi de renume, între care Paul Vidal de la Blache, Emm. Margerie și Albert Demangeon.

Este deosebit important pentru România faptul că profesorul de Martonne, deja cu notorietate științifică internațională, a deținut funcția de Secretar general al Comitetului de Studii de pe lângă Conferința de Pace de la Paris (1918-1920). În această calitate a elaborat și expus documente de mare rigoare științifică și obiectivitate istorică privind stabilirea frontierelor țării noastre, în special a celei de vest. Rolul său a jucat în favoarea drepturilor românilor și-a adus o „emoționantă popularitate” în țara noastră, după cum se exprima un discipol al său, Robert Ficheux, un alt geograf francez care s-a dedicat studiilor privitoare la România, îndeosebi la Munții Apuseni.

Anul 1920 este anul în care Emm. de Martonne fondează Asociația Geografică Franceză, devenind și președintele acesteia. Pune, totodată, bazele publicației „Bulletin de l'Association des géographes français”, a cărei apariție continuă și astăzi.

Emm. de Martonne înființează în 1923 Institutul de Geografie al Universității Sorbona, ca centru de elită al cercetării și învățământului geografic superior francez, sediu al conducerii geografiei franceze. El devine director al acestui institut în 1927, cu noul edificiu inaugurat în 1926 (Rue Saint Jacques, nu departe de Sorbona).

Pentru meritele sale în domeniul meteorologiei și climatologiei, este ales președinte al Societății Meteorologice Franceze, pentru perioada 1922-1927. În 1926 definește *indicele de ariditate*, devenit *indicele de Martonne*, folosit în delimitarea zonelor și regiunilor climatice ale Globului.

În 1922 publică tratatul de geografie umană al lui Paul Vidal de la Blache, ca omagiu adus profesorului său. El redactează și capitolele nefinalizate de autor, făcând dovada înaltei sale pregătiri în domeniul geografiei umane („Principes de géographie humaine”, 1922).

Anul 1926 aduce o nouă ediție a *Tratatului de geografie fizică* și lucrarea *Les Alpes*.

În 1931, public o lucrare amplă asupra României în volumul „Europe Centrale” din enciclopedia „Géographie Universelle”, prima lucrare de sinteză asupra României întregite.

Ca urmare a recunoașterii internaționale a contribuțiilor în dezvoltarea geografiei moderne, Emm. de Martonne este ales în 1931 secretar general al Uniunii Internaționale de Geografie la Congresul de la Paris, iar în 1939, la Congresul de la Amsterdam, este ales președinte al Uniunii Internaționale de Geografie. La Congresul de la Lisabona (1949) este desemnat președinte de onoare pe viață al UIG.

În 1937 semnalăm ultima prezență a lui Emm. de Martonne în România: vizite, conferințe ținute la universitățile din Cluj și Iași, la Societatea Regală Română de Geografie, excursii de studii în Munții Apuseni (cu numeroși geografi români, între care V. Meruțiu, L. Someșan, T. Morariu, N. Popp, dar și cu doctorandul său, Robert Ficheux), întâlniri cu N. Iorga, președintele Consiliului de Miniștri.

Alte date semnificative: din 1940 până în 1950 este președinte al Societății de Geografie din Paris, fondată în 1821; în 1937 publică Harta morfologică a Franței la scara 1:1.000.000; publică volumul Geografia fizică a Franței în colecția „Géographie Universelle”; este ales membru al Academiei de Științe a Franței în 1942.

În 1944, Emmanuel de Martonne se retrage de la catedra de geografie a Universității Sorbona, după 35 de ani de activitate prodigioasă, la vârsta de 71 de ani. Marele savant continuă să se manifeste pe plan științific și publicistic. Astfel, în 1946 publică o sinteză de morfologie climatică („La géographie zonale. La zone tropicale”), iar în 1947 editează ultima sa lucrare intitulată „Géographie aérienne”, fiind deschizător de drumuri în ceea ce privește interpretarea și utilizarea aerofotogramelor în cercetarea geografică (relief, vegetație, utilizarea terenurilor, aezări).

Epilogul vieții și activității lui Emmanuel de Martonne este grăbit de un accident de automobil care a avut loc în 1953, cu consecințe grave pentru sănătatea sa devenită tot mai slabă. Marele om de știință se stinge pe data de 24 iulie 1955, la vârsta de 82 de ani, în Sceaux, o comună din apropierea Parisului. A fost înmormântat în cimitirul Montparnasse din Paris, alături de Paul Vidal de la Blache, fostul său profesor de care era legat și prin relații de familie.

Se spune că după retragerea sa de la Sorbona, asupra marelui profesor-savant s-a aternut uitarea. Jean Dresch (1972), succesorul său la catedră, observa cu oarecare tristețe: „*Geografia evoluează repede și uitarea bătrânilor este un pericol al tinereții*” (din „Emmanuel de Martonne, figură uriașă a geografiei moderne și rolul său în formarea geografiei românești” de V. Tufescu, în volumul *Emm. de Martonne. Lucrări geografice despre România*, pg. 17, vol. 1, Edit. Academiei, 1981, București).

În istoria geografiei, Emmanuel de Martonne rămâne savantul care a contribuit în mod fundamental la dezvoltarea geografiei moderne la nivel mondial în prima jumătate a secolului al XX-lea. Cu o operă impresionantă, Emm. de Martonne pune bazele geografiei fizice generale. El contribuie, în mare măsură, și la dezvoltarea geografiei umane, fiind continuatorul operei lui Paul Vidal de la Blache în acest domeniu. De asemenea, este fondatorul catedrei franceze de geopolitică. O parte din prestigioasa sa activitate a fost consacrată cercetării spațiului românesc și dezvoltării geografiei academice în țara noastră.

3. Cercetări și lucrări geografice privitoare la România

Emmanuel de Martonne a dedicat o parte importantă din activitatea sa științifică pentru cercetarea teritoriului românesc, un spațiu puțin cunoscut la acea vreme. Curiozitatea față de istoria românilor și de geografia teritoriului locuit de ei s-a manifestat încă din perioada studiilor universitare. Se va da răsărit definitiv problematicii geografice din acest spațiu european după prima vizită făcută în România în anul 1899. Astfel, de Martonne își începe cercetarea geografică de teren și de investigare a surselor de documentare pentru temele de interes, publicând rezultatele preliminare. Prima lucrare este „*Sur la période glaciaire dans les Karpates méridionales*”, publicat în 1899 la Paris, reprodus și în Buletinul Societății Regale Române de Geografie din același an. Întregul său efort va fi subordonat de acum înainte elaborării tezelor de doctorat.

De însemnătate excepțională pentru geografia românească este faptul că Emm. de Martonne consacră spațiului românesc cele două teze de doctorat – una în litere, alta în științe –, susținute la Universitatea Sorbona: „*La Valachie*” (1902) și „*Recherches sur l'évolution morphologique des Alpes de Transylvanie (Karpates méridionales)*” (1907).

Activitatea de cercetare în România și de publicare în reviste franceze și române continuă și după aceste momente de referință, înainte și după primul război mondial.

Bibliografia geografică consemnează 63 de lucrări publicate de Emm. de Martonne asupra României în perioada 1899-1933. Sunt lucrări de geografie fizică și geografie umană, sunt lucrări axate pe subiecte speciale de geomorfologie, de geografie a populației și așezărilor, de geografie politică, dar și lucrări de sinteză, cum sunt tezele de doctorat, și elaborările monografice privitoare la România, cum este „La Roumanie”, sinteză publicată în 1931 în „Géographie Universelle”.

Parcurgând lista bibliografică la care ne-am mai referit în paginile anterioare, putem grupa lucrările lui de Martonne despre România în următoarele categorii tematice:

- Perioadele glaciare și relieful glaciar din Carpații Meridionali („Sur la période glaciaire dans les Karpates méridionales”, 1899; „Recherches sur la période glaciaire dans les Karpates méridionales”, 1900; „Nouvelles observations sur la période glaciaire dans les Karpates méridionales”, 1901; „Sur les anciens glaciers dans les Karpates méridionales”, 1905);

- Platformele de eroziune în Carpați („Sur la plate-forme des hauts sommets des Alpes de Transylvanie”, 1904; „Sur les plate-formes d'érosion des monts de Bihor (Roumanie)”, 1921; „Sur les plate-formes d'érosion des Monts Métalifères du Banat”, 1921; „Sur le massif de Poiana Rusca et la corrélation des cycles d'érosion des Karpates méridionales”, 1922;

- Vale transversală („Sur l'histoire de la vallée du Jiu/Karpates méridionales”, 1899);

- Geomorfologia Carpaților Meridionali și a Carpaților Occidentali (Recherches sur l'évolution morphologique des Alpes de Transylvanie / Karpates méridionales”, 1907; „Le massif du Bihor / Roumanie”, 1922);

- Geografia Carpaților în ansamblul lor („Carpații, 1912; „Sur la position systématique de la chaîne des Karpates”, 1910; „The Carpathians: Physiographic features controlling human geography”, 1917; „Essai de synthèse morphologique des Carpates”, 1932);

- Geografia Subcarpaților („Sur les terrasses des rivières subkarpatiques en Roumanie”, 1904; „Sur l'évolution de la zone des dépressions subkarpatiques en Roumanie”, 1904; „Le village roumain subcarpatique”, 1933);

- Geografia Transilvaniei („La Transylvanie”, 1922; „Transylvania. A Geographical Study”, 1924; „Colinele Transilvaniei”, 1929);

- Geografie umană, etnografie, toponimie („Sur la toponimie naturelle des régions de haute montagne, en particulier dans les Karpates méridionales”, 1901; „Recherches sur la distribution de la population en Valachie avec un étude critique sur les procédés de représentation de la répartition de la population”, 1902; „La vie pastorale et la transhumance dans les Karpates méridionales; leur importance géographique et historique”, 1904; „Viața pastorală în Carpații României”, 1912; „Essai de carte ethnographique des pays roumains”, 1920; „La répartition et le rôle des minorités nationales en Roumanie”, 1929);

- Geografia României în ansamblu: „La Roumanie. Géographie physique, Géologie, climat, Biogéographie, Géographie économique, Géographie politique” (în *La Grande Encyclopédie*, 1900); „La Valachie. Essai de monographie géographique”, 1902; „La Roumanie et son rôle dans l’Europe Orientale”, 1915; „La nouvelle Roumanie”, 1921; „La nouvelle Roumanie dans la nouvelle Europe”, 1922; „La Roumanie”, în *Géographie Universelle*, vol. IV, Europe Centrale, 1931);

- Lucrări realizate în cadrul Comitetului de Studii de pe lângă Conferința de Pace de la Paris (1918-1920): „Travaux du Comité d’Études (La Transylvanie, la Bessarabie, la Dobroudja, La question du Banat)”; „Répartition des nationalités dans les pays où dominant les Roumains. Carte 1:1.000.000”, 1919.

Pentru a trezi interesul tinerilor geografi, redăm titlurile capitolelor din cuprinsul tezelor de doctorat ale lui Emm. de Martonne.

„La Valachie”

I. Individualité de la Valachie – Le relief du sol

II. Individualité de la Valachie – Climat et biogéographie

III. Les divisions de la Valachie

IV. L’arc Karpatique – Le relief et la tectonique

V. L’arc Karpatique – Le relief et l’érosion

VI. Le climat des Karpates

VII. La vie végétale et animale dans les Karpates

VIII. La vie humaine dans les Karpates valaques

IX. Les divisions naturelles des Karpates valaques

X. L’Olténie

- XI. *Les collines des Munténie*
- XII. *La Plaine de Munténie*
- XIII. *La vallée danubienne*
- XIV. *Le régime du bas Danube et de ses affluents*
- XV. *La vie sur la Danube*
- XVI. *Ethnographie de la Valachie*
- XVII. *La vie rurale en Valachie, le village*
- XVIII. *La vie rurale – Le paysan*
- XIX. *La vie économique de la Valachie – Agriculture*
- XX. *La vie économique de la Valachie – L'industrie*
- XXI. *Les villes de la Valachie*

**Recherches sur l'évolution morphologique des Alpes de Transylvanie
(Karpates méridionales)**

- I. *Aperçu topographique général – Les problèmes*
- II. *Géologie stratigraphique et tectonique*
- III. *La zone subkarpatique en Olténie*
- IV. *La zone subkarpatique en Munténie*
- V. *Le Plateau de Mehedintzi*
- VI. *Le Massif Banatique⁶*
- VII. *Le Massif Transylvan*
- VIII. *Les vallées transversales (Le problème du Jiu. Le problème du Olt)*
- IX. *Les influences glaciaires et les formes en zone des hautes sommets*

Propunem câteva citate de esență din traducerea în limba română a acestei lucrări⁷.

„Studiul acestei regiuni greu accesibile ne-a preocupat timp de zece ani; noi i-am consacrat 14 luni de cercetare la teren în anii 1898, 1899, 1900, 1903 și 1906. Lucrarea de față are ca scop rezumarea rezultatelor la care am ajuns în privința evoluției reliefului”. (p. 37)

⁶ Emm. de Martonne încadrează la Masivul Banatic grupul Retezatului, grupul Țarcu, grupul Godeanu, Munții Vâlcăni și Munții Cernei, iar în Masivul Transilvan include: grupul Parâng, Culmea Căpâlnii, grupul Șureanu, grupul Cindrel, Munții Făgăraș, Munții Bucegi.

⁷ Lucrarea a fost tradusă în limba română sub îngrijirea geografilor V. Tufescu, Gh. Niculescu și S. Dragomirescu, fiind publicată în culegerea „Emm. de Martonne. Lucrări geografice despre România” (Editura Academiei Române, 1981).

„Când toți Carpații Meridionali vor dispune de hărți topografice corecte, în curbe de nivel, când cercetările geologice vor permite redactarea unei hărți suficient de detaliate, generațiile de tineri geografi care se formează vor putea relua în detaliu această schițare a problemelor. Pe lângă erorile și lacunele care vor ieși la iveală cu această ocazie, ei vor găsi aici problemele fundamentale ale istoriei morfologice a Carpaților Meridionali, pe care le-am expus pe cât de clar a fost posibil. Poate că ei vor fi în măsură să confirme unele din concluziile la care am ajuns. Oricum, sperăm că vor profita de observațiile adunate.” (p. 43)

„Cercetarea reliefului din zona culmilor înalte ne-a condus totodată la cercetarea formelor glaciare. A supra glaciației din Carpații Meridionali nu mai poate exista nici un dubiu. În unele regiuni ea a fost mult mai extinsă decât s-a bănuțit decât am arătat noi în vremea noastră. În Retezat, Parâng și Făgăraș au existat ghețari alpini veritabili de prim ordin. Amprenta pe care glaciația a lăsat-o în morfologie în acest episod recent al evoluției reliefului este bine întipărită în toate masivele cu înălțimi de peste 2000 m, în care platforma Borșului s-a mai păstrat încă.” (p. 255)

„Perioada glaciară nu a afectat decât culmile înalte. Structura generală și relieful Carpaților Meridionali se datoresc vechilor dislocații și ciclurilor de eroziune din terțiar, determinate de mișcări epirogenice. Acesta este, în câteva cuvinte, rezultatul esențial și cel mai nou al cercetărilor noastre. Această concluzie presupune ridicarea în bloc a întregii regiuni.” (p. 255)

„Faptul cel mai izbitor care pare stabilit cu certitudine se poate rezuma în două cuvinte: Carpații Meridionali sunt un lanț de munți mai vechi decât s-a considerat mult timp; este un fals lanț alpin”. (p. 258)

(„Cercetări asupra evoluției morfologice a Alpilor Transilvaniei / Carpații Meridionali” în culegerea „*Emm. de Martonne. Lucrări geografice despre România*”, vol. 1, Edit. Academiei Române, 1981; este traducerea lucrării originale „*Recherches sur l'évolution morphologique des Alpes de Transylvanie*”, publicat în 1907)

4. Emmanuel de Martonne despre români și România, despre știința și coala geografică românească . Texte alese

Din lucrările lui Emm. de Martonne am ales pentru cititorii de astăzi unele pasaje care conțin aprecieri ale marelui savant francez asupra poporului român și României, cele mai relevante, cele mai frumoase și mai emoționante.

„În 1897 am făcut cunoștință cu Carpații Românești, în tovarăia eminentului director al Institutului Geologic, dl. Mrazec, și al distinsului său colaborator, dl. Popovici-Hațeg. De atunci, am mai venit de cinci ori, petrecând de atâtea ori singur, luni întregi, pe piscurile lor cele mai înalte. Cincisprezece luni din viața mea le-am consacrat acestor explorări”.

„Trebuie să mai adugăm că regiunile pe care le-am studiat sunt cele mai înalte, cele mai puțin accesibile și chiar cele mai puțin cunoscute din punct de vedere geografic din întreaga Românie”.

„Eu trebuie să fiu recunoscător României, munților românești, pentru toate rezultatele științifice pe care mi le-au dat... A fi găsit în altă parte un subiect care să «producă» atât?”

„Dacă unui străin i-au ajuns câțiva ani de muncă spre a descoperi în munții dumneavoastră atâtea fapte de însemnătate generală, ce trebuie să așteptăm de la silințele coordonate și îndelungate ale școlii geografice române, care se întocmesc acum în universitățile dumneavoastră?”

„Salut mai dinainte progreselor nemărginite ale tinerilor geografi români. Iar atunci când vreunul dintre ei ar dori sfaturile vreunui bătrân, să bată la poarta Sorbonei, unde își va face primirea cea mai cordială de către un îndrăgostit de țară și de munții dumneavoastră”.

(„Carpații”, text apărut în revista *Flacăra*, an I, nr. 19, p. 145-146, București, 1912; în formă restilizată, a fost publicat în vol. 2 al culegerii „Emm. de Martonne. Lucrări geografice despre România”, Edit. Academiei Române, București, 1985)

„Cercetările noastre asupra repartiției geografice a populației în Muntenia au arătat că zona subcarpatică este una din regiunile cele mai populate și bogate. Satele sunt de multe ori duble: satul cel mai de sus fiind numit, de exemplu, Novaci Ungureni, iar cel mai de la vale, Novaci Pământeni.

Satele de ungureni sunt, dac nu în întregime, cel puțin în mare parte, populate cu transilv neni. Ungureanul, adic românul din Ungaria, este adeseori un fost cioban.

Sute de ungureni se g sesc pân i în esul B r ganului”

„Urcarea periodic la munte a p storilor români a contribuit f r îndoial la p strarea ființei poporului și a limbii române ti în mijlocul zbuciumului n v litorilor, iar popularea esurilor a putut reîncepe printr-un proces asem n tor aceluia ce putem observa i în zilele noastre, pe dat ce nesiguranța n-a mai fost a a de mare”.

(Din „Viața p storeasc în Carpații României”, *Convorbiri literare*, anul XLVI, nr. 2, 1912, p. 121-127, Bucure ti; text publicat în culegerea „*Emm. de Martonne. Lucr ri geografice asupra României*”, Edit. Academiei Române, 1985, p. 62 i p.63)

„Trebuie totodat s m scuz c , de i am consacrat majoritatea timpului petrecut aici cercet rilor de geografie fizic , eu voi aborda un subiect cu prec dere politic. În acela i timp, dumneavoastr probabil c știți c am avut prilejul, de-a lungul numeroaselor mele c l torii în aproape toate provinciile ce alc tuiesc actuala Românie nou , s fac observații care, în ultimii ani, au dovedit o oarecare utilitate în stabilirea frontierelor, ceea ce justific îndr zneala mea de a aborda un asemenea subiect în fața acestei adun ri.

M voi situa exclusiv pe poziția geografului, c ci îmi propun s examin m împreun numai fapte geografice”.

(Din „Noua Românie în noua Europ ”, conferință ținut la 6 iunie 1921 la Societatea Regal Român de Geografie, prezidat de regele Ferdinand și prințul Carol; Expunerea este publicat în culegerea „*Emm. de Martonne. Lucr ri geografice despre România*”, Edit. Academiei, Bucure ti, 1985, p. 63)

„Forța blocului românesc const nu numai în masa sa, dar și în poziția sa geografic . A dori s insist asupra acestei poziții care – dup p rerea mea – este de o importanță excepțional . Nu este numai poziția sa central , ci i aceea în raport cu o tr s tur dominant a geografiei fizice a României: prezența Carpaților”.

„Nu ne putem deci îndoii; din punctul de vedere al vieții naționale, al trecutului istoric și al viitorului, Carpații reprezintă un element vital pentru România. Nu spun că o Românie ce n-ar fi format în jurul Carpaților nu ar fi fost viabilă, dar ar fi fost cu mult mai puțin solidă. O Românie, având Carpații drept axă, un fel de irăspiniș, este, din punctul de vedere al structurii geografice, un stat bine echilibrat, al cărui centru de gravitație este tocmai acolo unde sunt izvoarele însuși și ale vieții naționale. Iată un stat înfățișându-se în condițiile unei vieți sănătoase.”

„Ajung la o concluzie generală, careia doresc să-i subliniez semnificația. Din toate punctele de vedere, noua Românie nu este nouă decât prin suprafața ei, dublă a celeia a Vechiului Regat. Ea ni se înfățișează nu ca un stat născut din fantezia diplomaților, nu ca un stat fabricat în virtutea unui principiu abstract, ci, într-un fel, ca rezultat logic al unei evoluții. Nu este unul din acele state al cărui nume era necunoscut înainte de război. Cuvântul România se află deja pe hartă; statul care perpetuează numele său este numai mai mare, mai echilibrat. Apropiat pe cât posibil de idealul național, el reunește pe aproape toți românii în frontiere aproape ideale, în jurul acelei citadele carpatice în care a fost întotdeauna inima națiunii române”.

„Acestea sunt, doamnelor și domnilor, fapte de necontestat. Le rostesc pentru simplul fapt că le socotesc exacte și nu pentru că aparțin unei țări ce și-a dovedit simpatia, nu de puține ori, pentru cauza românească; nu pentru că sunt personal legat de România prin atâtea amintiri și prietenii. Ceea ce v-am relatat, am spus deja la Paris și sunt gata să le repet în fața oricărei societăți de geografie.

Cred că pot conchide că situația noii României într-o nouă Europă, considerat într-un mod extrem de obiectiv, pe baza unor fapte riguros controlate, ne apare ca un viitor plin de promisiuni.

Geografia politică trebuie să considere țara dumneavoastră ca una din formațiunile noi cele mai minunate și mai solide din noua Europă”.

(Din „Noua Românie în noua Europă”, conferință ținută la 6 iunie 1921 la Societatea Regală Română de Geografie, prezidată de regele Ferdinand și prințul Carol)

„Da, domnilor, în urmă cu 25 de ani am început să cercetez Carpații și de la început a fost nevoie să vizitez ambii versanți. De câte ori, oare, am trecut

frontiera? Nu mai știu. De câte ori a fost nevoie să-mi vizez pașaportul...? Marturisesc că nu a fost întotdeauna în regulă. Și totuși eram în perfectă legalitate atunci când am fost arestat de unguri la Orșova. Slavă Domnului, o asemenea aventură nu mi se va mai putea întâmpla, cu toate că mâine dimineață plec tocmai la Orșova...

În orice caz, dacă m-am ridicat de nenumărate ori împotriva acestei frontiere trasate pe crestele munților pe care-i studiam, nu am întârziat să mă pronunț dacă este legitim, constatând pretutindeni că ea separa populații vorbind aceeași limbă, având aceeași origine. Dar când s-a vădit că temeliele vechii Europe se clatină, am dorit și eu, ca și dumneavoastră... ceea ce în chip fericit s-a realizat acum". (p. 67)

(Din „Cuvântarea profesorului Emm. de Martonne la banchetul oferit de Societatea Regală Română de Geografie în cinstea sa la 7 iunie 1921”, „Emm. de Martonne. Lucrări geografice despre România”, Edit. Academiei Române, 1985, București, p. 66-67)

„Este evident că anunțarea unei excursii conduse de un profesor francez și alcătuită în parte din francezi, a provocat manifestări de devotament ce nu s-ar fi produs fără de o excursie universitară obișnuită; mă întreb totodată dacă în Franța s-ar putea dobândi, în condiții analoge, înlesniri așa de mari (...). A trebuit să ajungem aici. Universitatea din Cluj ne-a arătat calea.

Studierea programului excursiilor ne-a luat peste o lună. Am fixat liniile generale. Punerea la punct a fost făcută de o comisie ce cuprindea, sub conducerea mea, pe cei doi colegi geografi din Cluj, profesorii Vâlsan și Meruțiu, cu asistentul Vuia, profesorii Murgoci din București, David din Iași, Brătescu din Constanța, asistentul Mihăilescu din București". (p. 71)

„Manifestații de simpatie pentru Franța, uneori impozante, întotdeauna emoționante, ne-au întâmpinat pretutindeni, până în cele mai mici centre (...). În multe din aceste mici centre a fost prima dată și probabil va fi și ultima dată pentru mult timp că va fi fost vădită o excursie condusă de un profesor de la Sorbona. Această vizită a deșteptat sau redeșteptat sentimente de care noi nu am putut decât să beneficiem.

Experiența dobândită într-un semestru de învățământ într-o universitate românească arată că acest deziderat al prietenilor noștri, asumat de Misiunea Poincaré, poate fi perfect îndeplinit chiar de un profesor titular de la Sorbona.”

„Tân ra universitate româneasc din Cluj, ce ne-a solicitat cu insistenț concursul pentru a- i dezvolta activitatea sa, merit s fie ajutat , c ci se justific truda de a te amesteca în viața sa. Am g sit aici un mediu simpatic, unde cel ce lucreaz nu are, precum la noi, sentimentul de a se afla izolat în specialitatea sa. Am aflat aici un institut de geografie înzestrat cu mijloace de acțiune ce lipsesc la Sorbona, în ciuda unei colecții mai bogate, unui personal didactic mai numeros i unui num r de studenți cu mult mai mare.”

„Reiese din această experienț c nici un învățământ nu valoreaz ca funcție geografic cât o serie continu de excursii conduse de un profesor. Repet, nu vom avea o adev rat coal de geografie atât cât nu vom fi g sit mijloacele de a realiza acest deziderat esențial”.

(„Un semestru de învățământ geografic la Universitatea din Cluj/România” în *Emm. de Martonne. Lucr ri de geografie despre România*, vol 2, Edit. Academiei Române, 1985, Bucure ti, p. 71 i p. 74; articolul original a fost publicat în *Revue internationale de l'enseignement*, Paris, 1922).

5. Lucr ri i aprecieri ale geografilor români asupra operei lui Emm. de Martonne dedicat României

Activitatea i opera savantului francez Emmanuel de Martonne s-au bucurat de o înalt apreciere în România. Oamenii de științ (geografi, geologi, istorici, etnologi etc.), dar îndeosebi marii no tri geografi, i-au exprimat, în repetate rânduri, prețuirea pentru contribuția lui de Martonne la dezvoltarea geografiei moderne în Franța și la nivel mondial, și-au ar tat recunoștința pentru rolul jucat în afirmarea științei românești, în special a geografiei: prin cercet rile științifice efectuate asupra teritoriului României și concretizate în cele dou teze de doctorat i peste 60 de studii i articole publicate în perioada 1899-1933; prin cursurile și conferințele ținute la universit țile din Cluj, Bucure ti i Ia i, la Societatea Regal Român de Geografie; prin îndrumarea tinerilor geografi români aflați la specializare la Universitatea Sorbona (George Vâlsan în 1913-1914, Victor Tufescu i Nicolae Orghidan în 1938-1939) sau cei care participau la excursiile universitare conduse de marele profesor, cum au fost cele inițiate de Institutul de Geografie al Universit ții din Cluj în anii 1921 și 1937.

Astfel, literatura noastră geografică este bogată în lucrări care pun în lumină concepția științifică și rezultatele cercetărilor sale, care evocă contribuția operei de martonniene în dezvoltarea geografiei moderne la nivel mondial, dar în special a geografiei academice românești.⁸

Aducem în atenție numai lucrările și aprecierile acelor geografi care s-au aflat sub îndrumarea profesorului de Martonne, care au participat la organizarea expedițiilor universitare conduse de acesta, care au aprofundat și valorificat în mai mare măsură opera lui de Martonne privitoare la România.

Astfel, marele nostru geograf George Vâlsan a dedicat teza sa de doctorat („Câmpia Română. Contribuțiuni de geografie fizică”, 1915) profesorului Emmanuel de Martonne, cel care i-a îndrumat cercetările și elaborarea acestei lucrări:

„Domnului Emmanuel de Martonne, profesor la Sorbonna, întâiului geograf străin care a studiat cu seriozitate și iubire țara mea, în semn de recunoștință și de admirație (...).”

Din Prefața la aceeași lucrare, reținem următoarele rânduri de admirație și recunoștință :

„(...) am a mulțumi domnului Emmanuel de Martonne, profesorul meu de la Sorbonna, care s-a interesat întotdeauna cu cea mai mare bunăvoință de mersul cercetărilor mele, și care, atât cu prilejul lucrărilor seminariale, cât și al excursiilor făcute împreună, m-a ajutat serios, pe cât mi-au permis puterile, ramura geografică a morfologiei”.

De asemenea, George Vâlsan publică în 1920 un scurt dar elogios articol intitulat „Reprezentanții științei franceze la noi: Emm. de Martonne”, din care reținem următoarele pasaje:

„Mulți străini de seamă au mai trecut și prin țara aceasta! (...) Și totuși printre acești străini a fost un învățat modest, care ani de-a rândul, aproape neștiut, a cutreerat în lung și în lat țara noastră. Străinul acesta, care este profesorul Emm. de Martonne, a învățat întâi românește, a citit tot ce s-a scris mai de seamă în literatura noastră geografică, și-a pus problema asupra mântului și poporului românesc și le-a urmărit stăruitor la fața locului. A umblat pe drumurile pline de pulbere ale Bărăganului ca și cum de-a seama de a ezările omenești ale stepii române, s-a coborât în luncile câmpiei și Delta

---

⁸ Lista lucrărilor geografilor noștri cu privire la opera lui Emm. de Martonne publicate până în 1985 se găsește în culegerea „Emm. de Martonne. Lucrări geografice despre România”, vol. 2, Edit. Academiei Române, 1985, București).

Dunării, ca să descopere cursul vechi al râurilor, a colindat dealurile cu sate de „țărani vioi”, în care tinea cuiburile celor mai vechi sate românești, luni de zile a trînit pe vârful munților, numai cu ciobanii, studiind viața noastră pastorală, mersurînd iezere și fîcînd ridicări topografice, ca să dovedească adevărul, care astăzi nu mai este contestat, că munții noștri au avut o epocă glaciară și că s-a ridicat pe încetul, prin mișcări repetate, pînă să ajungă la înfrîșarea de astăzi”.

„Pe lângă comunicări, conferințe, studii mai puțin întinse, în 1900 publică în Marea Enciclopedie articolul „La Roumanie”, cea mai bună geografică scrisă în străinătate despre noi. În 1902 apare „La Valachie”, singura sinteză geografică asupra Țării Românești, iar în 1907 „L'Évolution morphologique des Alpes de Transylvanie”, pune baza științifică a studiilor carpatice.

În scrierile lui, nici un cuvînt de prisos, nici o afirmație necontrolată. Dar sub această vastă disciplină a cuvîntului, care nu permite nici o efuziune sentimentală și care nu urmărește decît adevărul, au izbucnit pagini de splendidă descriere geografică a pămîntului și poporului nostru. Cine ne descrie în felul acesta trebuia să ne iubească. Și acesta a dovedit-o cînd am avut nevoie de o mîngîiere și de un sprijin”.

„Fără să-l fi rugat nimeni (...), Emm. de Martonne, în timpul războiului⁹, a cutreierat lumea și a făcut cunoscută România, prin scrieri și conferințe, la Paris, la Lille, la Bruxelles, la Londra și în Statele Unite. În timpul dezastrului nostru, cînd singurul elev român pe care îl avea¹⁰ îi descria cu disperare rezistența pînă la marginile neajurului său, de la el veneau necontenite răspunsuri de neclintită încredere în biruința finală”.

„Pe măsură ce noi eram socotiți ca pierduți în Apus, pe aceeași măsură glasul lui, tot mai puternic și mai cald, susține dreptatea noastră.”

În sfîrșit, biruința a venit. Provinciile românești înstrăinate și-au dat mîna cu țara liberă pe deasupra munților și râurilor. La Paris se hotărîu frontierele. În comisia de pace tot el a fost cel care a făcut rapoartele...

---

⁹ Referire la primul război mondial.

¹⁰ Este vorba chiar de George Vâlsan, care a urmat doctoratul sub îndrumarea lui de Martonne. Împrejurările războiului n-au permis susținerea lucrării sub conducerea profesorului său.

i le-a făcut cu aceeași rigoare științifică, cu aceeași imparțialitate, caracteristice întregii sale opere, daruri de care era în primul rând nevoie spre a se recunoaște o dreptate atât de mult întârziată”.

(Din „George Vâlsan. Opere alese”, Edit. Științifică, București, 1971, p. 676-677)

Vasile Meruțiu, geograf clujean, colaborator al lui Emm. de Martonne în organizarea și desfășurarea expedițiilor Institutului de Geografie al Universității din Cluj, publică în 1924 materialul intitulat „Compania de excursii geografice în România organizate de Institutul de Geografie al Universității din Cluj sub conducerea domnului profesor Emm. de Martonne în vara anului 1921. Dare de seamă. Tiberiu Morariu, de la aceeași universitate, ne face cunoscute unele dintre contribuțiile lui de Martonne în cercetarea spațiului românesc, prin următoarele articole: „Profesorul Emmanuel de Martonne la Cluj și în Munții Apuseni” (1937), „Opera de geografie regională a lui Emm. de Martonne” (1958), „Centenarul nașterii profesorului Emm. de Martonne” (1973), „Emmanuel de Martonne și geografia românească” (1974). Vintil Mihăilescu, asistent universitar în acea perioadă la Universitatea din București, participant la pregătirea și efectuarea expedițiilor conduse de profesorul francez de la Sorbona, scrie de-a lungul timpului, în calitate de profesor și academician, mai multe articole asupra contribuțiilor lui Emm. de Martonne în geografia românească, cea franceză și mondială: „Emm. de Martonne” (1957), „Emm. de Martonne. Omul, concepția lui geografică, importanța operei sale pentru România” (1958), „Contribuția lui Emmanuel de Martonne în dezvoltarea geografiei mondiale” (articol apărut postum în 1980), „Emm. de Martonne. Învățământul și cercetarea geografică în România” (1973).

Victor Tufescu, apropiat profesorului de Martonne prin studiile de specializare făcute la Universitatea Sorbona în anii 1938-1939, devenit profesor universitar și academician, profund cunoscător al operei mentorului său, va elabora mai multe studii valoroase cu privire la contribuția marelui savant în dezvoltarea geografiei universale și a celei românești: „Creația lui Emm. de Martonne în geografia fizică” (1958), „Amintiri despre Emm. de Martonne” (1973), „Emmanuel de Martonne, figură al geografiei moderne și rolul său în formarea geografiei românești” (1981). Din ultima lucrare reținem câteva citate care dau măsură geniului său în știință și însemnătatea sa pentru geografia românească și în conștiința națională:

„Autorul (*Emm. de Martonne, n.n.*), unul dintre cei mai străluciți fondatori ai geografiei în concepția modernă, care definitivează principiile cele mai fundamentale ale științei de sine-și-tot, necontestat între celelalte științe despre Terra, și-a pus întregul geniu și creator în fixarea nu doar a unor observații asupra câtorva regiuni reprezentative ale țării noastre, ci și a unei gândiri bine fundamentate, pe baza cărora geografia a câștigat în prestigiu, iar România a intrat și mai mult în circuitul cunoașterii universale. Am putea afirma că a fost o dublă onoare pentru țara noastră: aceea de a se face cunoscut prin exemplificări esențiale folosite în tratate de specialitate de răspândire internațională și aceea de a determina un curent creator, de la început bine așezat, în inițierea geografiei românești.” (p. 7)

„Deosebit de important pentru geograful francez este anul 1907 când publică una dintre cele mai de seamă lucrări ale sale asupra Alpilor Transilvaniei (peste 300 de pagini). Este teza sa de doctorat în științe, care, prin marea varietate a tematicii abordate (între care modul magistral cu care tratează problema platformelor de eroziune), prin rezolvarea unor teme care vor fi reluate în studiu abia în vremea din urmă (...), studiul său își păstrează și astăzi actualitatea. El prezintă mai mult decât atât: un permanent izvor de idei noi, care urmează să fie fructificate de cercetători” (p. 21-23)

Studii asupra operei și personalității lui de Martonne au mai publicat și alți geografi români: N. Popp (1974), I. Gugiuman (1974), Gr. Posea (1974, 1980), Al. Savu (1974), P. Tudoran (1974), I. Ujvari (1974), Gh. Niculescu (1981), L. Badea (1974), I. Mac (1974), . Dragomirescu (1973, 1974, 1980). Majoritatea au decurs din comunicările susținute în cadrul Simpozionului „Emmanuel de Martonne” care a avut loc la Universitatea din Cluj în septembrie 1973, cu ocazia centenarului nașterii savantului francez.

Din studiul întocmit de Gh. Niculescu – „Emmanuel de Martonne și cercetarea Alpilor Transilvaniei” –, am selectat citate cu semnificație științifică deosebită, cele din care transpare contribuțiile marelui savant în investigarea Carpaților Meridionali. Avem în vedere că reputatul geomorfolog român a făcut studii îndelungate și detaliate asupra suprafețelor de eroziune și a morfologiei glaciare din munții Retezat, Godeanu și Țarcu, că lucrarea „Munții Godeanu. Studiu geomorfologic”, publicat la Editura Academiei Române în anul 1965, este teza sa de doctorat în care sunt valorificate și duse mai departe cercetările lui de Martonne.

„Întorcându-ne cu gândul la primii ani ai secolului nostru, încercăm să surprindem etapa în care se zărise și vedea lumina tiparului monumentală lucrare a ilustrului geograf francez Emm. de Martonne asupra morfologiei Alpilor Transilvaniei, care numai astfel puteau ajunge la o adevărată prețuire a lucrării și activității autorului ei”.

„În lumina acestor considerente, se poate aprecia, pe drept cuvânt, că cercetările lui Emm. de Martonne, ale căror rezultate au fost concretizate într-un număr relativ mare de note și articole preliminare, dar mai ales în lucrarea «Recherches sur l'évolution morphologique des Alpes de Transylvanie» constituie un veritabil pionierat. Realizarea acestei lucrări, care i-a conferit titlul de doctor în științe, constituie încununarea unei activități de cercetare desfășurate într-o perioadă de aproape 10 ani; pentru prima oară Carpații Meridionali au fost studiați și prezentați într-o lucrare încheiată, o adevărată monografie geomorfologică, deși inițial obiectul de studiu a fost relieful glaciatic. Ea s-a impus, cum era și firesc, în literatura geografică mondială nu numai prin datele de geografie regională, ci și prin faptul că ea reprezintă aplicarea și concretizarea unor teorii și concepții de bază ale geomorfologiei.

Pentru cercetările geografice care s-au întreprins ulterior în diferite regiuni carpatice, dar mai ales în Carpații Meridionali, lucrarea lui Emm. de Martonne rămâne o bază de plecare (...)

„(...) Emm. de Martonne are meritul de a fi fost primul care a pus jaloanele pentru descifrarea evoluției morfologice a Carpaților Meridionali. Adept al teoriei davisiene, el a reușit să pună în evidență urmele unei vechi peneplene - platforma vârfurilor înalte sau Borșcu. Depistarea celorlalte platforme de eroziune - Râuleș, corespunzătoare toare unui ciclu de eroziune ajuns în faza de maturitate, și Gornovița, platformă recentă, în bună parte de abraziune - i-au dat posibilitatea lui Emm. de Martonne să stabilească coordonatele de bază ale evoluției Alpilor Transilvaniei”.

„Identificarea platformelor de eroziune reprezintă cel mai de seamă rezultat pentru reconstituirea evoluției Carpaților Meridionali. Platforma cea mai înaltă, Borșcu, a fost prima care a atras atenția geografului francez și care i-a sugerat ideea unei peneplenizări a Alpilor Transilvaniei”.

„Traducerea integrală a lucrării «Recherches sur l'évolution morphologique des Alpes de Transylvanie (Karpates méridionales)» am

considerat-o ca o necesitate de prim ordin. Cu această lucrare au crescut generații de geografi, ea constituind nu numai un exemplu de studiu geomorfologic ci și de geografie regională, cu atât mai valoros cu cât se referă la o regiune la îndemâna tuturor geografilor români. Din această cauză, pentru mulți dintre studenți, profesori, cercetători, ea a fost și rămâne o «carte de capăt». Pentru multe generații, alături de «La Valachie», a fost un alfabet al geomorfologiei, disciplină care abia începea să se contureze și să-și delimiteze domeniul de cercetare în cadrul geografiei.

Considerăm deci traducerea lucrării ca o datorie de onoare și ca un omagiu adus celui care și-a dedicat o bună parte din viața studiului unei regiuni geografice din țara noastră, și care a întors o brazdă adâncă în ogorul geografiei românești. Căci cercetările lui Emm. de Martonne au constituit unul din primele impulsuri ale geografiei științifice din țara noastră”.

(„Emm. de Martonne și cercetarea Alpilor Transilvaniei”, în culegerea „Emm. de Martonne. Lucrări geografice despre România”, vol. 1, Edit. Academiei Române, 1981, București, p. 27, 28,30, 34).

6. Decorații și titluri onorifice acordate în România pentru Emmanuel de Martonne

Pentru meritele sale excepționale în cercetarea geografică a spațiului românesc, în promovarea României în mediile științifice, diplomatice și politice, în susținerea cauzei noastre naționale, savantul Emm. de Martonne s-a bucurat de cele mai înalte aprecieri și omagii din partea forurilor academice și a universităților, din partea Societății Regale Române de Geografie, din partea statului român.

Astfel, în 1912, Academia Română îl alege membru corespondent, iar în 1919 devine membru de onoare al acestui înalt for.

În 1915 este ales membru de onoare al Societății Regale Române de Geografie, iar în anul 1919 a fost decorat de Casa Regală.

Lui Emm. de Martonne i se decernează titlul de *Doctor Honoris Causa* al Universității Daciei Superioare din Cluj în 1929, iar Universitatea Mihail Kogălniceanu din Iași îi conferă același titlu în 1938.

În 1957, la Academia Română are loc o sesiune de comunicări pentru a marca 50 de ani de la publicarea lucrării „Recherches sur l'évolution

morphologique des Alpes de Transylvanie”. În 1973, Academia Română a organizat o ședință comemorativă cu ocazia împlinirii a 100 de ani de la nașterea savantului, iar Universitatea din Cluj a organizat simpozionul „Emmanuel de Martonne”, pentru marcarea aceleiași aniversări.

REFERINȚE

- Dragomirescu . (1985), *Tabel cronologic (date selective)*, în culegerea „Emm. de Martonne. Lucr ri geografice despre România”, vol. 2, Edit. Academiei Române, 1981, Bucure ti;
- Dragomirescu . (1985), *Lucr rile lui Emm. de Martonne consacrate României*, în culegerea „Emm. de Martonne. Lucr ri geografice despre România”, vol. 2, Edit. Academiei Române, 1981, Bucure ti;
- Dragomirescu . (1985), *Lucr ri ap rute în România referitoare la opera geografic a lui Emm. de Martonne*, în culegerea „Emm. de Martonne. Lucr ri geografice despre România”, vol. 1, Edit. Academiei Române, 1981, Bucure ti;
- Niculescu Gh. (1981), *Emmanuel de Martonne i cercetarea Alpilor Transilvaniei*, în culegerea „Emm. de Martonne. Lucr ri geografice despre România”, vol. 1, Edit. Academiei Române, 1981, Bucure ti;
- Tufescu V. (1981), *Emmanuel de Martonne, f uritor al geografiei moderne i rolul s u în formarea geografiei române ti*, în culegerea „Emm. de Martonne. Lucr ri geografice despre România”, vol. 1, Edit. Academiei Române, 1981, Bucure ti;
- Vâlsan G. (1915), *Câmpia Român . Contribuțiuni de geografie fizic* , Socec (Bucure ti, 260 p.), în volumul „George Vâlsan. Opere alese”, Edit. Științific , Bucure ti, 1971.
- Vâlsan G. (1920), *Reprezentanții științei franceze la noi: Emmanuel de Martonne*, în volumul „George Vâlsan. Opere alese”, Edit. științific , 1971, Bucure ti;
- ***, (1981), *Emm. de Martonne. Lucr ri geografice despre România* (sub îngrijirea V. Tufescu, Gh. Niculescu, . Dragomirescu), vol. 1, Edit. Academiei Române, Bucure ti;
- ***, (1981), *Emm. de Martonne. Lucr ri geografice despre România* (sub îngrijirea V. Tufescu, Gh. Niculescu, . Dragomirescu), vol. 2, Edit. Academiei Române, Bucure ti;
- <https://boemu.wordpress.com>: Emm. de Martonne i România;
- <https://wikipedia.org>
- <https://www.scribd.com/.../> La Valachie – Emm. de Martonne;
- <https://m.romanialibera.ro> – Geografii (im)posibile. Emmanuel de Martonne, omul care a pus România Mare pe hart